

# Investigating the Effectiveness of Quranic Parenting Style on Self-Awareness of Primary School Students in Ghaemshahr in 2020-21

## ARTICLE INFO

### Article Type

Research Article

### Authors

Abdollah Moatamedi<sup>1</sup>,  
Ahmad Borjali<sup>2</sup>,  
Saeed Beheshti<sup>3</sup>,  
Jalil Younesi<sup>4</sup>,  
Mohammad Aryana<sup>5\*</sup>

### How to cite this article

Abdollah Moatamedi, Ahmad Borjali, Saeed Beheshti, Jalil Younesi, Mohammad Aryana, Investigating the Effectiveness of Quranic Parenting Style on Self-Awareness of Primary School Students in Ghaemshahr in 2020-21, *Islamic Life Style*. 2023; 6(4):77-87

1. Professor, Department of Clinical Psychology, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran.

2. Professor, Department of Clinical Psychology, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran.

3. Professor, Department of Philosophy of Islamic Education, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran.

4. Associate Professor, Measurement and Measurement Department, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran.

5. PhD student, Department of General Psychology, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran (corresponding author).

### \* Correspondence:

Address:

Phone:

Email: aryanam2003@yahoo.com

### Article History

Received: 2022/08/05

Accepted: 2022/10/01

## ABSTRACT

**Purpose:** Parenting styles are one of the important issues that guarantee the comprehensive growth and self-awareness of children. The aim of this study was to investigate the effect of a Quranic parenting style on the self-awareness of children.

**Materials and Methods:** This case-control study was conducted by pre-test-post-test method. The statistical population included male and female sixth grade students of Ghaemshahr in the academic year 2021-22 with 2456 students. The sample size was determined 100 people (50 people of each gender) based on Cohen's table and cluster random method. The Fenigstein, Sher & Buss (1975) self-awareness questionnaire and the Quranic parenting training package developed by the researcher (1400) were used to collect data. Before training mothers, pre-test was performed among students of both groups. Then, the model of Quranic parenting was taught to the mothers of the case group in twelve 90-minute sessions during one month. After the training, the post-test was performed among the students of both groups. Data were analyzed by univariate analysis of covariance using SPSS v.22 software.

**Findings:** The findings showed that the mean scores of self-awareness of the students in the case group in the post-test were 10.12 points higher than the pre-test; But in the control group, slight changes (0.480 scores) were observed and the Quranic parenting style was 36.3% effective in students' self-awareness ( $\eta^2=0.363$ ).

**Conclusion:** Increase of the mean scores of the post-test in case group compared to the control group, confirms the effectiveness of the educational intervention.

**Keywords:** Parenting Style, Quran, Self-Awareness, Primary School Students

## آموزش الگوی فرزندپروری قرآنی به مادران و بررسی تأثیر آن بر خودآگاهی دانش‌آموزان دبستانی قائمشهر

در سال ۱۴۰۰-۱۳۹۹

عبدالله معتمدی<sup>۱</sup>

استاد، گروه روانشناسی بالینی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

احمد برجعلی<sup>۲</sup>

استاد، گروه روانشناسی بالینی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

سعید بهشتی<sup>۳</sup>

استاد، گروه فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

جلیل یونسی<sup>۴</sup>

دانشیار، گروه سنجش و اندازه‌گیری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

محمد آریانا\*<sup>۵</sup>

دانشجوی دکتری، گروه روانشناسی عمومی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

## چکیده

**هدف:** سبک‌های فرزندپروری والدین، از موضوعات مهم و ضامن رشد همه‌جانبه و تأمین خودآگاهی فرزندان است. هدف این مطالعه بررسی تأثیر الگوی فرزندپروری قرآنی بر خودآگاهی فرزندان بود. **مواد و روش‌ها:** این پژوهش مورد-شاهدی با روش پیش‌آزمون-پس‌آزمون انجام شد. جامعه آماری شامل دانش‌آموزان پسر و دختر پایه ششم قائمشهر در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ به تعداد ۲۴۵۶ نفر بود. حجم نمونه براساس جدول کوهن و با روش تصادفی خوشه‌ای، ۱۰۰ نفر (۵۰ نفر از هر جنسیت) تعیین شد. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه خودآگاهی (SCS) فنیگستین شیر و باس (۱۹۷۵) و بسته آموزشی فرزندپروری قرآنی که توسط محقق (۱۴۰۰) تدوین شد، استفاده شد. قبل از آموزش به مادران، پیش‌آزمون در بین دانش‌آموزان هر دو گروه انجام شد. سپس الگوی فرزندپروری قرآنی در دوازده جلسه ۹۰ دقیقه‌ای در طول یکماه به مادران گروه مورد، آموزش داده شد. بعد از آموزش، پس‌آزمون نیز در بین دانش‌آموزان هر دو گروه اجرا شد. داده‌ها با روش تحلیل کواریانس تک متغیره با استفاده از نرم‌افزار SPSS v.22، تحلیل شدند.

**یافته‌ها:** یافته‌ها نشان داد که میانگین نمرات خودآگاهی دانش‌آموزان گروه مورد در پس‌آزمون به میزان ۱۰/۱۲ نمره بیشتر از پیش‌آزمون بود؛ اما در گروه شاهد تغییرات اندکی (۰/۴۸۰ نمره) مشاهده شد و الگوی فرزندپروری قرآنی به میزان ۳۶/۳٪ در خودآگاهی دانش‌آموزان مؤثر بود ( $F(2, 363) = 0.20$ ). **نتیجه‌گیری:** افزایش میانگین نمرات پس‌آزمون در گروه مورد در مقایسه با گروه شاهد، تأثیرگذاری مداخله آموزشی را تأیید می‌نماید.

کلیدواژه‌ها: سبک فرزندپروری، قرآن، خودآگاهی، دانش‌آموزان دبستانی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۱۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۰۹

\*نویسنده مسئول: aryanam2003@yahoo.com

## مقدمه

برنامه مهارت‌های زندگی از جمله خودآگاهی، شیوه‌ای برای تغییر رفتار است. خودآگاهی بررسی واقع‌گرایانه باورها، ارزش‌ها، احساسات و آرمان‌ها و توانایی‌های بالقوه و بالفعل خود و استفاده از آن‌ها در تصمیم‌گیری‌هاست (۱). خودآگاهی شناخت اجزای وجود خود، شناخت خصوصیات جسمانی، احساسات، افکار و باورها، ارزش‌ها، اهداف، گفتگوهای درونی، نقاط قوت و ضعف خود، می‌باشد (۲). خود جنبه‌های مختلفی دارد: خود فیزیکی؛ تصویر فرد از ظاهر خود، خود جنسی؛ تصور فرد از هویت جنسی و تمایلات جنسی خود، خود معنوی؛ تصور فرد از اعتقاداتش، خود اجتماعی؛ تصور فرد از جایگاه اجتماعی خود، خود آرمانی؛ شامل شناخت مجموعه ایده‌ها، تقاضاها و چشم‌اندازهای آینده خود می‌باشد که فرد می‌خواهد به آن برسد و خود مبهم؛ که در برگیرنده اسرار هر فرد است، (۱). خودآگاهی شامل آگاه بودن فرد از انگیزه‌ها، ترجیح‌ها، شخصیت و دانستن این موضوع که چگونه عوامل بر قضاوت‌ها، تصمیم‌ها و تعامل‌های فرد با دیگران تأثیر می‌گذارد (۳). افراد خودآگاه؛ خصوصیات مثبت، توانایی و استعدادها و خصوصیات منفی و نقاط ضعف خود را شناخته و به موفقیت‌های‌شان افتخار کرده و از شکست‌های‌شان درس می‌گیرند و مسئولیت اعمال‌شان را می‌پذیرند (۴). همچنین برای خود ارزش قائل‌اند، از روحیه انتقادپذیری برخوردارند، اغلب اندیشه مثبت دارند و از مشورت با افراد متخصص، احساس خشنودی می‌کنند. با آگاهی کامل از ارزش‌ها و اعتقادات‌شان، از آن‌ها دفاع می‌کنند. در مقابل فشارهای روانی و اجتماعی مقاومت بیشتری داشته، بدنبال سرزنش یا تحقیر دیگران نبوده و در کمال احترام با دیگران برخورد می‌کنند (۲). همچنین با داشتن دو ویژگی صداقت و شجاعت، با احساس مسئولیت در قبال خود و دیگران، مسئولیت‌ها را فرصتی برای به چالش کشیدن نیروهای جسمی، روانی و اجتماعی و قدرت‌های خلاقانه خود دانسته و باعث ارتقاء خودباوری‌شان می‌شوند (جزایری، رحیمی، دهقانی، ۱۳۹۵). زیگموند فروید معتقد است؛ بخش کمی از افکار، تصورات و خاطرات در خودآگاه قرار می‌گیرند و قسمت اعظم رفتار ما بوسیله نیروهای هدایت می‌شوند که اصلاً از آن‌ها آگاهی نداریم. نکته مهم اینست که با ایجاد بستر مناسب و افزایش خودآگاهی و خودشناسی زمینه مدیریت رفتار، برای هر فرد فراهم شود (۵). یونگ<sup>۲</sup> رمز تحقق یکپارچگی انسان را در آگاهی کامل فرد از خود و پذیرش ویژگی‌های منفی خود

<sup>۲</sup>. Jung, C.

<sup>۱</sup>. Fruid, Z.

وجودی انسان، درصدد آنست تا انسان خود را شناخته و آن‌ها را اصلاح نمایند<sup>۱</sup>. برخی از امور نظیر: فراموش کردن خدا<sup>۱۱</sup>، غفلت<sup>۱۲</sup> و ظلم و برتری طلبی<sup>۱۳</sup> را بعنوان موانع خودشناسی در مسیر زندگی، معرفی شده‌اند (۱۰).

از طرفی والدین برای تربیت فرزندان خود از شیوه مخصوص بخود استفاده می‌نمایند که این شیوه خاص، سبک فرزندپروری نامیده می‌شود. اصطلاح "Parenting" از ریشه پریو به معنی «زندگی بخش» گرفته شده است (۱۱). بر اساس یافته‌های علمی، سبک‌های فرزندپروری والدین غالباً بر تعامل دو بُعد رفتاری مبتنی است. بُعد اول به رابطه عاطفی با فرزند می‌پردازد و حدود آن از رفتار پاسخ‌دهنده و فرزند محور آغاز و به رفتاری بی‌توجه و طرد کننده که مرکزیت آن بر نیازها و امیال والدین گذاشته شده است، ختم می‌شود. بُعد دوم، کنترل والدین بر فرزندان را بررسی می‌کند و از رفتاری محدود کننده و مطالبه کننده تا روشی آسان گیر و بی‌اعتنا متغیر است و در آن برای رفتار فرزند محدودیت‌های مختصری منظور شده است. از تلفیق این دو بُعد، طبقات رفتار والدینی شکل می‌گیرد (۱۲).

روانشناسان جهت انجام تحقیقات در زمینه تأثیر خانواده بر رشد فرزندان، روابط خانوادگی را به چهار دسته تقسیم می‌کنند: خانواده مستبد؛ که بر قدرت و احترام به والدین بیش از اندازه تأکید دارند. خانواده دموکرات؛ که هر یک از اعضای خانواده در اجرای امور زندگی، دارای حقوق نسبتاً یکسان و شناخته شده‌ای هستند. خانواده پذیرنده؛ که از وجود کودک خود شدیداً استقبال می‌کنند و خانواده طرد کننده؛ که از وجود فرزندان خود بخوبی استقبال نکرده و غالباً از وجود آن‌ها ناراضی‌اند (۱۳). صاحب‌نظران دیدگاه‌های مختلفی درباره فرزندپروری دارند. دیانا بامریند<sup>۱۴</sup> (۱۴) با ترکیب سه ویژگی پذیرش، کنترل و استقلال دادن، چهار سبک فرزندپروری مقتدانه، مستبدانه، آسان گیرانه و بی‌اعتنا را ارائه نمود. شفر<sup>۱۵</sup> با مطرح کردن ابعاد گرمی/سردی و آزادی/کنترل، یک الگوی فرضی در مورد روابط والدین-کودک ارائه داد و آن را به چهار دسته والدین محبت و آزاد گذارنده، والدین با محبت و محدود کننده، والدین متخاصم و محدود کننده و والدین متخاصم و آزاد گذارنده تقسیم نمود (۱۵). اولسون<sup>۱۶</sup> پنج شیوه فرزندپروری متعادل، استبدادی، آسان گیر، سخت گیرانه و غیرمسئولانه را مطرح ساخت. اریکسون<sup>۱۷</sup>، هدف اصلی فرزندپروری را در پنج مرحله اول رشد روانی-اجتماعی به ترتیب: پاسخگویی، کنترل رفتار فرزندان، پرورش خودگردانی، ترقی دادن و تشویق به استقلال و حمایت‌های عاطفی می‌داند (۱۶). زیگلن<sup>۱۸</sup> براساس روش‌های ارتباطی والدین با

می‌داند (۴). راجرز<sup>۱</sup>، خودشناسی را عامل اصلی شکوفایی استعداد‌های انسان می‌داند. ویلیام گلاسر<sup>۲</sup> یکی از راه‌های تکوین هویت را، داشتن ارتباط عاطفی با خود و دیگران می‌داند و معتقد است هرکس مسئول رفتار و تحقق نفس خود و تعیین کننده نوع هویت خویش می‌باشد. بر این اساس خودآگاهی و خودشناسی عامل مهمی برای هویت‌یابی است (۵). دانیل گلن<sup>۳</sup> نیز خودآگاهی را محور اصلی هوش هیجانی دانسته و آن را عامل اثرگذار بر هدایت و کنترل وقایع زندگی معرفی کرده و معتقد است؛ برای اینکه فرد بتواند رفتار آگاهانه داشته باشد، باید مسئولیت رفتار خود را بپذیرد، هویت خود را بیابد و مسیر زندگی را با آگاهی و سلامت پشت سر بگذارد (۶).

قرآن خودشناسی را بعنوان یکی از موضوعات اساسی در مسیر معرفت و شناخت انسان، مورد توجه قرار داده است، چرا که شناخت خدا و شناخت هدف از خلقت انسان در گرو خودشناسی است. خودآگاهی در قرآن به معنای بازیابی حقیقت خویش به واسطه پرورش و زنده کردن استعداد‌های فطری و درونی است که در وجود او نهاده شده و سپس درک قلبی حقایق هستی و اسما و صفات الهی. پس ذات جوهره فطری انسان، بازیابی و خودآگاهی است (۷). خودآگاهی دارای مراتب: فطری، جهانی و عرفانی است و مرتبه کامل آن بازیابی و خودآگاهی عرفانی است که با رابطه انسان با واقعیت و اصالت حقیقی‌اش که همان خلیفه الهی است، پیوند خورده است (۸). اگر آدمی، خودآگاهی فطری و جهانی خویش را پرورش دهد و به آنچه که در اصل بوده (خلیفه‌اللهی) پی ببرد، قدم در مسیر خودآگاهی عارفانه گذاشته و این رابطه عارفانه را درک کرده، و حُب و عشق خدا به او و عشق او به خدا را در قلبش احساس می‌کند (۹). آیات قرآن در ارتباط با خودشناسی را می‌توان تحت عناوین مختلفی مورد توجه و بررسی قرار داد. برخی از آیات؛ انسان را به مراقبت و مواظبت از نفس خود، فرمان می‌دهند<sup>۱</sup>. برخی دیگر، انسان را به خودشناسی و اندیشه‌ورزی در مورد خویشتن سفارش می‌فرمایند<sup>۲</sup>. و یا ترک اندیشه را سرزنش می‌فرمایند<sup>۳</sup>. خداوند با توجه دادن انسان به مراحل خلقت، او را متوجه چگونگی آفرینش خود از نظر مادی و روحی نموده تا از این طریق خود را شناخته و به عظمت خالق خود پی ببرد و به تفکر در آن توصیه می‌فرمایند<sup>۴</sup>. برخی از آیات سرمایه‌های وجودی انسان و بعبارت دیگر ابزارهای شناخت او را برمی‌شمرند<sup>۵</sup>. همچنین با بیان مراحل و حالات مختلف نفس انسانی نیز زمینه‌های خودشناسی را بیان می‌فرماید<sup>۶</sup>. در برخی از آیات، خداوند با برشمردن ضعف‌های

<sup>۱</sup>. معارج: ۱۹، اسراء: ۱۱ و ابراهیم: ۳۴.

<sup>۱۱</sup>. حشر: ۱۹.

<sup>۱۲</sup>. کهف: ۲۸، یونس: ۹-۸ و اعراف: ۱۷۹.

<sup>۱۳</sup>. نمل: ۱۴.

<sup>۱۴</sup>. Baumrind, D.

<sup>۱۵</sup>. Shaefer, T.

<sup>۱۶</sup>. Olson, D. H.

<sup>۱۷</sup>. Erikson, E.

<sup>۱۸</sup>. Segelman, M.

<sup>۱</sup>. Rogers, C.

<sup>۲</sup>. Glasser, W.

<sup>۳</sup>. Golleman, D.

<sup>۴</sup>. مائده: ۱۰۵.

<sup>۵</sup>. فصلت: ۵۳.

<sup>۶</sup>. ذاریات: ۲۱.

<sup>۷</sup>. طارق: ۵.

<sup>۸</sup>. مومنون: ۷۸، احقاف: ۲۶ و سجده: ۹.

<sup>۹</sup>. یوسف: ۵۳، قیامت: ۲-۱، شمس: ۱۰-۷، فجر: ۲۸-۲۷.

نظر می‌باشد. رفتارها و تعامل والدین فرزندان بر ضوابط شرعی مبتنی است. هدف اساسی، رسیدن به کرامت و قرب الهی و آراسته شدن به صفات الهی است. والدین تربیت فرزندان خویش را بر محور توحید قرار می‌دهند و برترین حُسن روش مسئولانه، ارائه الگو و نمونه عملی است. طیبه فاطمی‌نیک، فاطمه فاطمی‌نیک و صفا صفایی‌مقدم (۸) در بررسی روش‌های فرزندپروری در اسلام، به این نتیجه دست یافتند که در متون و احادیث اسلامی اشارات فراوانی به شیوه تربیتی مطلوب و شیوه تربیتی آسیب‌زا و پیامدهای آن شده است بطوریکه معیار شیوه فرزندپروری، فطرت خود فرزند می‌باشد و والدین موظفند براساس آن برنامه‌ریزی تربیتی کنند. فریبرز باقری با بررسی الگوی ارتباط والد-فرزند، مدل نظری فرزندپروری بر مبنای هستی‌شناسی و انسان‌شناسی اسلامی، نحوه تربیت والدین را از مهم‌ترین علل اثرگذار بر زندگی هر فرد دانسته و سبک فرزندپروری را با ابعاد چهارگانه هدایت، حمایت در کسب تجربه و عبرت، صمیمیت و مقبولیت را ارائه نمودند. اعظم پرچم، مریم فاتحی زاده و حمیده اللهیاری (۱۶) با مقایسه سبک‌های فرزندپروری با مریند با سبک فرزندپروری در اسلام، به این نتایج دست یافتند که از میان روش‌های تربیتی نظریه با مریند، سبک فرزندپروری مقتدرانه نزدیک‌ترین روش به روش تربیتی مسئولانه در اسلام، و سبک‌های فرزندپروری آسان‌گیرانه و غفلت از کودک بعنوان سبک‌های ناسالم از نظر اسلام مطرح شده است و سبک فرزندپروری مسئولانه مبتنی بر آیات و روایات بهترین روش فرزندپروری است. ستاره اکبری و نادره اکبریور با مطالعه تطبیقی سبک‌های فرزندپروری از دیدگاه اسلام و اندیشمندان غربی، به این نتیجه دست یافتند که در متون اسلامی فرزندپروری فعالیتی پیچیده شامل رفتارها، زمینه‌سازی‌ها، آموزش‌ها تعامل‌ها و روش‌هایی است که بطور مجزا و تعامل با یکدیگر بر رشد شناختی، معنوی، عاطفی، رفتاری، در ابعاد فردی و اجتماعی تأثیر می‌گذارد. از دیدگاه اسلامی مسؤلیت فرزندپروری در اصل به عهده پدر و مادر است. عهده تقوی جوراچی (۲۱) با بررسی رابطه شیوه‌های فرزندپروری با هوش هیجانی و خلاقیت، به این نتیجه دست یافت که از میان شیوه‌های سه‌گانه فرزندپروری، "شیوه فرزندپروری اقتدار منطقی" که متداول‌تر نیز می‌باشد، می‌تواند بطور معناداری تغییرات هوش هیجانی (خودآگاهی به عنوان یکی از مؤلفه‌های چهارگانه هوش هیجانی) فرزندان را تبیین نماید. آکیناوو اولوتپه<sup>۵</sup>، آکپونه بده<sup>۶</sup> و اولاجیده اولوفونمیلایو<sup>۷</sup> با بررسی سبک فرزندپروری، هوش هیجانی و سلامت روان کودکان نیجریه، به این نتیجه رسیدند که سبک فرزندپروری اقتدارگرایانه والدین بطور قابل توجهی سلامت روان و هوش هیجانی کودکان مورد مطالعه را پیش بینی می‌کند. آزاده موسوی و رومایا جوهری<sup>۷</sup> با بررسی سیستماتیک سبک فرزندپروری و هوش عاطفی کودکان (به روز رسانی‌های اخیر در مورد خانواده‌های غربی و غیرغربی)، به این نتیجه رسیدند که:

<sup>۵</sup>. Bede, A.

<sup>۶</sup>. Olufunmilayo, O.

<sup>۷</sup>. Mousavi, A., & Juhari, R.

فرزندان، والدین را به چهار دسته: مقتدر، مستبد، سهل‌گیر و مسامحه‌گر تقسیم کرده است. در مقایسه دیدگاه‌های زیگلن و شفر می‌توان گفت والدین مقتدر زیگلن، همان والدین گرم و کنترل‌کننده شفر، والدین مستبد زیگلن همان والدین سرد و کنترل‌کننده شفر، والدین سهل‌گیر زیگلن همان والدین گرم و آزاد گذارنده شفر و والدین مسامحه‌گر زیگلن همان خانواده سرد و آزاد گذارنده شفر می‌باشند (۱۷). مایکل راتر<sup>۱</sup> با در نظر گرفتن تفاوتی که در فرهنگ‌های مختلف برای تربیت فرزندان وجود دارد، چهار نوع سبک فرزندپروری آمرانه، آسان‌گیر-مسامحه‌آمیز، روش مسامحه‌آمیز-سهل‌انگازانه و روش مقتدرانه دوسویه را توصیف کرده است (۱۸).

همچنین قرآن بعنوان یک کتاب تربیتی، همه آیات آن بطور مستقیم و غیر مستقیم در مقام تربیت انسان از خردسالی تا کهن‌سالی است. قرآن ضمن بیان سرگذشت انبیا و فرزندان‌شان در سوره‌های متعدد، به مسائل تربیت فرزند، آگاهی داده است. موضوع وظایف والدین در تربیت فرزندان، از منظر قرآن جایگاه ویژه‌ای دارد: «وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ». این امر یکی از ویژگی‌های بندگان راستین، در توجه خاص به تربیت فرزند و خانواده‌اش بشمار می‌رود. الگوی فرزندپروری در این پژوهش، الگویی است در راستای انجام رساله دکتری محقق به صورت علمی با ده مؤلفه: مسؤلیت‌پذیری، محبت، اخلاق‌محوری، تکریم و احترام، خیرخواهی، سعه صدر، رشد محوری، دانش محوری، امیدواری، عمل‌گرایی تدوین گردید.

باتوجه به بررسی‌های فوق، تأمین خودآگاهی فرزند، در وهله اول به عهده والدین بوده و اعمال شیوه‌های فرزندپروری آنان، در شکل‌گیری شخصیت، رشد و تکامل فرزندان، تأثیر فراوانی دارد. در واقع، سبک فرزندپروری بیانگر الگوی دقیق پرورش کودک است. خانواده بعنوان اولین آموزشگاه بشری، بر اساس نوع رابطه با فرزندان بیشترین تأثیر را اولاً بر چگونگی شخصیت روانی، اجتماعی و فرهنگی فرزندان دارد، ثانیاً بصورت غیرمستقیم؛ جامعه را متأثر از نوع روابط فرهنگ خود می‌کند (۱۹). در پژوهش‌های دیگر نیز این ارتباط مورد تأکید است. مهناز پوستین‌دوز و وثوقی و فریده هاشمیان نژاد (۱۰) با بررسی رابطه سبک‌های فرزندپروری با خودآگاهی در دانش‌آموزان، به این نتیجه دست یافتند؛ بین سبک‌های فرزندپروری با ابعاد خودآگاهی رابطه معنادار وجود دارد. حامد جعفری ولدانی و مجید زارع (۲۰) با بررسی اثربخشی آموزش خودآگاهی بر سلامت روان، به این نتیجه رسیده‌اند که خودآگاهی توانسته است به میزان معناداری بر کاهش علائم اختلالات روانی و تأمین سلامت روان مؤثر باشد. امیرحسین بانکی پور فرد و حوریه ربانی اصفهانی (۱۴)، با بررسی مقایسه‌ای مبانی تربیت از دیدگاه روانشناسی و اسلام، نشان دادند در فرزند پروری اسلامی: تقاضا و پاسخ‌دهی بر محور تعادل است. روش مسئولانه مد

<sup>۱</sup>. Rotter, M.

<sup>۲</sup>. ابراهیم: ۱.

<sup>۳</sup>. فرقان: ۷۴.

<sup>۴</sup>. Olutope, A. E.

تنها در گروه مورد، ارائه شد. قبل از ارائه فرزندپروری، پیش‌آزمون در هر دو گروه اجرا و پس از ارائه آموزش الگوی فرزندپروری برای گروه مورد، پس‌آزمون نیز در هر دو گروه مورد و شاهد، اجرا شد.

آزمون مورد استفاده، پیش‌آزمون و پس‌آزمون، پرسشنامه خودآگاهی (SCS) فنیگستین شیر و باس (۲۲) بود. این پرسشنامه دارای ۲۳ گویه با مقیاس ارزشی لیکرت ۵ درجه‌ای شامل: (اصلاً شبیه من نیست، کمی برخلاف من است، ممتنع، کمی شبیه من است، بسیار شبیه من است) می‌باشد که به ترتیب نمرات صفر تا ۴ به آن‌ها در همه سوالات تعلق می‌گیرد بجز سوالات ۳، ۹ و ۱۲ که به صورت معکوس نمرات ۴ تا صفر را دریافت می‌کنند. این پرسشنامه سه گرایش به خودآگاهی را اندازه می‌گیرد: خودآگاهی خصوصی شامل سوالات: (۱، ۳، ۵، ۷، ۹، ۱۳، ۱۵، ۱۷، ۲۰، ۲۲)، خودآگاهی عمومی شامل سوالات: (۲، ۴، ۶، ۱۱، ۱۴، ۱۶، ۱۹، ۲۱) و اضطراب اجتماعی شامل سوالات: (۴، ۸، ۱۰، ۱۲، ۱۸، ۲۳). سازندگان پرسشنامه ضریب پایایی را برای خودآگاهی خصوصی ۰/۸۴، خودآگاهی عمومی ۰/۷۹ و اضطراب اجتماعی ۰/۷۳ گزارش نموده‌اند. در ایران نیز، لطیفیان و سیف (۲۳) ضریب پایایی این مقیاس را با استفاده از آلفای کرونباخ برای خودآگاهی خصوصی ۰/۷۱، خودآگاهی عمومی ۰/۵۷ و اضطراب اجتماعی ۰/۸۴ گزارش شده است که نشان دهنده ثبات درونی قابل قبول می‌باشد. روایی گویه‌های این آزمون نیز از طریق جمع‌آوری نظر متخصصان و بررسی همبستگی درونی مؤلفه‌ها مناسب به دست آمده است. در پژوهش حاضر نیز پایایی پرسشنامه با روش همسانی درونی و آزمون آلفای کرونباخ بررسی و مقدار ۰/۷۵۱ بدست آمد.

الگوی فرزندپروری مورد استفاده در این پژوهش، الگویی است که طی هفت مرحله در راستای انجام رساله دکتری محقق به صورت علمی (گردآوری داده‌ها، به شیوه بررسی اسنادی و استقرایی و تجزیه و تحلیل داده‌ها، با استفاده از فرآیند گام به گام تحلیل مضمون) زیر نظر متخصصین تدوین و محتوای آموزشی ویژه والدین در قالب یک بسته آموزشی تهیه شده و مورد اعتبارسنجی قرار گرفت. پس از اجرای پیش‌آزمون، مادران گروه مورد در ۱۲ جلسه (۹۰ دقیقه‌ای) طی یکماه، آموزش‌های فرزندپروری قرآنی را در بستر اسکای روم<sup>۵</sup>، دریافت و آن را در خانواده بکار گرفتند. پس از هر جلسه آموزش به مادران، تکالیفی ارائه و در جلسه بعد از ایشان دریافت می‌شد تا از فراگرفتن مطالب آموخته شده، اطمینان حاصل شود. پس از اتمام آموزش، دانش‌آموزان دو گروه مورد و شاهد پرسشنامه سلامت روان را تکمیل نمودند.

محیط اجتماعی، شرایط فرهنگی، مذهبی و اقتصادی به طور معناداری، هوش هیجانی را پیش‌بینی می‌کند. علی‌الایمات، مجدی عدیثات و هشام العیمیان<sup>۱</sup> با بررسی رابطه سبک‌های فرزند پروری با هوش هیجانی کودکان مهدکودک کشور اردن، نشان دادند از نظر آماری رابطه مثبت و معناداری بین سبک فرزندپروری دموکراتیک و هوش هیجانی در تمامی حوزه‌های آن وجود دارد و والدین را به توجه ویژه به سبک‌های فرزندپروری مناسب توصیه نمودند. چریس سرگین و جین فلورا<sup>۲</sup> در پژوهشی با عنوان «تقویت هوش اجتماعی و عاطفی: بهترین راهبردهای فعلی در فرزندپروری چیست؟» با تمرکز بر شیوه‌های والدینی برای رشد هوش هیجانی و اجتماعی در کودکان به این نتیجه رسیدند بهترین شیوه‌ها، که در آن هوش هیجانی و هوش اجتماعی معیار هستند، مراقبت و نگرانی والدین را با درجه‌ای از خواسته‌های والدین از کودکان که برای مرحله رشد آن‌ها مناسب است، ترکیب می‌کنند. فرزانه بی بی<sup>۳</sup>، عابد غفور چودری<sup>۴</sup>، اروم عابد اعوان<sup>۵</sup> و بوشرا طارق<sup>۶</sup> با بررسی نقش سبک‌های فرزندپروری در حیطه زندگی کودکان، ضمن بررسی سبک‌های سه‌گانه دیانا بامریند به این نتیجه دست یافتند که شیوه فرزندپروری مقتدرانه عامل مهمی در رشد روانی اجتماعی کودکان و نوجوانان است و تأثیر زیادی بر حیات زندگی کودکان دارد. بر این اساس والدین باید آگاهانه و مسئولانه در راستای تحقق این اهداف مهم قدم برداشته و شرایط را بگونه‌ای فراهم نمایند تا فرزندان در مسیر خودآگاهی رهنمون شوند.

باتوجه به دیدگاه‌ها و نظریات مختلف مطروحه پیرامون خودآگاهی و فرزندپروری و ارتباط این دو متغیر در قرآن، منابع معتبر علمی و پژوهش‌ها، ضروری است تا تأثیر سبک فرزندپروری قرآنی بر خودآگاهی نمونه این پژوهش، مورد بررسی قرار گیرد.

#### مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر از نوع مورد-شاهدی بوده و گردآوری اطلاعات از روش نیمه تجربی بر اساس طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون انجام شد. حجم نمونه بر اساس جدول کوهن<sup>۷</sup> تعیین شد. طبق این جدول، حجم نمونه با توان آزمون ۰/۸ و خطای ۰/۰۵ و اندازه حجم اثر ۰/۵، تعداد ۵۰ نفر مشخص گردید. نمونه‌گیری به روش خوشه‌ای تصادفی سه مرحله‌ای انجام شد؛ بدینگونه که از بین کل دبستان‌های قائمشهر در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹، یک خوشه شامل ۲ دبستان بصورت تصادفی انتخاب شدند، سپس از هر دبستان به تصادف دو کلاس از پایه ششم و مجموعاً ۴ کلاس انتخاب شدند و از بین دانش‌آموزان هر کلاس تعداد ۲۵ نفر و در مجموع ۱۰۰ نفر در قالب دو گروه مورد و شاهد بصورت تصادفی انتخاب شدند. الگوی فرزندپروری

<sup>۵</sup>. Erum Abid Awan

<sup>۶</sup>. Bushra Tariq

<sup>۷</sup>. Cohen

<sup>۸</sup>. Sky Room

<sup>۱</sup>. Al-Elaimat, A., Adheisat, M., & Alomyan, H.

<sup>۲</sup>. Segrin, C., & Flora, J.

<sup>۳</sup>. Farzana Bibi

<sup>۴</sup>. Abid Ghafoor Chaudhry

## جدول ۱. خلاصه برنامه آموزشی والدین براساس سبک فرزندپروری قرآنی

جلسه	محتوای جلسه
اول	در این جلسه: ۱. معارفه. ۲. بیان شیوه‌های آموزش و اهداف. ۳. توافق در مورد زمان تشکیل جلسات در skyroom. ۴. تشریح قوانین، ملاک‌های ورود و خروج (داشتن حداقل مدرک متوسطه اول، ساکن بودن در شهر قائمشهر، خانواده طلاق نبودن، خانواده تک‌سرپرست نبودن، موافق شرکت در جلسات و تأکید بر الزام حضور مادران در تمامی جلسات (در صورت اضطرار به غیبت مادر (حداکثر دو جلسه متناوب)، پدر می‌تواند جایگزین شود در غیر اینصورت از گروه حذف خواهد شد).
دوم	در این جلسه: ۱. مرور مطالب جلسه قبل. ۲. معرفی و آموزش مؤلفه «مسئولیت‌پذیری». ۳. معرفی (توجه به امنیت، یادآوری برای درست‌زیستن، امر به معروف و نهی از منکر و ایجاد فرصت برای تجربه‌آموزی فرزندان، آگاه‌ساختن فرزندان از نتیجه رفتارشان) بعنوان مصادیق مؤلفه مسئولیت‌پذیری در اعمال سبک فرزندپروری قرآنی. ۴. ارائه توصیه‌های هفتگانه مربوط به مؤلفه مسئولیت‌پذیری باستناد آیات قرآن. ۵. ارائه تکالیف: حداقل دو مورد از اقدامات مسئولانه خود نسبت فرزندان را براساس مطالب آموزشی ارائه شده در جلسه آینده گزارش نمایید.
سوم	در این جلسه: ۱. مرور مطالب جلسه قبل. ۲. معرفی و آموزش مؤلفه «محبت». ۳. معرفی (پرهیز از تبعیض بین فرزندان و عشق ورزی مشروط)، بعنوان مصادیق ارضای نیاز به محبت و زمینه‌ساز تأمین سلامت روان فرزندان در اعمال سبک فرزندپروری قرآنی. ۴. ارائه توصیه‌های نه‌گانه مربوط به مؤلفه محبت باستناد آیات قرآن. ۵. ارائه تکالیف: ضمن رعایت اصل پرهیز از تبعیض، واکنش رفتاری آنان را نسبت به اعمال این مؤلفه به کلاس، بازخورد دهید.
چهارم	در این جلسه: ۱. مرور مطالب جلسه قبل. ۲. معرفی و آموزش مؤلفه «اخلاق محوری». ۳. معرفی (برخورد منطقی با خطای فرزندان، تقویت نقاط قوت فرزندان، ایجاد محیط صمیمانه برای گفتگو، نظرخواهی از فرزندان، ارائه رفتار توأم با تواضع، رعایت اصل مساوات در بین فرزندان، مدیریت خشم)، بعنوان مصادیق اخلاق محوری در اعمال سبک فرزندپروری قرآنی. ۴. ارائه توصیه‌های هشتگانه مربوط به مؤلفه اخلاق محوری باستناد آیات قرآن. ۵. ارائه تکالیف: در جلسه آینده دو مورد از مدیریت خشم و اثرات مثبت آن بر فرزندان را به کلاس گزارش دهید.
پنجم	در این جلسه: ۱. مرور مطالب جلسه قبل. ۲. معرفی و آموزش مؤلفه «تکریم و احترام». ۳. معرفی (رعایت عملی حقوق فرزندان، برخورد کریمانه با فرزندان و احترام به نظراتشان در تصمیم‌گیری‌ها، تقویت رفتارهای خوشایند فرزندان توأم با احترام، تذکر مناسب به فرزندان جهت اصلاح رفتارشان، ایجاد فرصت برای تجربه‌آموزی فرزندان)، بعنوان مصادیق تکریم و احترام در اعمال سبک فرزندپروری قرآنی. ۴. ارائه توصیه‌های ششگانه مربوط به مؤلفه تکریم و احترام باستناد آیات قرآن. ۵. ارائه تکالیف: در جلسه آینده نمونه‌ای از تجربه تأثیر عملی ارتباط توأم با تکریم و احترام به شخصیت فرزندان را به کلاس گزارش نمایید.
ششم	در این جلسه: ۱. مرور مطالب جلسه قبل. ۲. معرفی و آموزش مؤلفه «خیرخواهی». ۳. معرفی (توجه به سلامت روان و اطمینان قلبی فرزندان، پند و موعظه به فرزندان با شرط عامل بودن و ...) بعنوان مصادیق خیرخواهی والدین در اعمال سبک فرزندپروری قرآنی. ۴. ارائه توصیه‌های نه‌گانه مربوط به مؤلفه خیرخواهی باستناد آیات قرآن. ۵. ارائه تکالیف: در جلسه آینده یک مورد از اثرات اعمال رعایت اصول موعظه را به کلاس انتقال دهید.
هفتم	در این جلسه: ۱. مرور مطالب جلسه قبل. ۲. معرفی و آموزش مؤلفه «سعه صدر». ۳. معرفی (پرهیز از سخت‌گیری بی‌مورد و خشم بی‌جا، عفو، بخشش و احسان در برابر کردار بد فرزندان، دادن فرصت جبران و تجربه‌آموزی به فرزندان و تقویت تاب‌آوری در آنان، استفاده از دعا و نیایش)، بعنوان مصادیق سعه صدر والدین در اعمال سبک فرزندپروری قرآنی. ۴. ارائه توصیه‌های هشتگانه مربوط به مؤلفه سعه صدر باستناد آیات قرآن. ۵. ارائه تکالیف: حداقل سه مورد از اثرات اعمال سعه صدر در مقابل رفتار ناخوشایند فرزندان را در جلسه بعد به کلاس انتقال دهید.
هشتم	در این جلسه: ۱. مرور مطالب جلسه قبل. ۲. معرفی و آموزش مؤلفه «رشد محوری». ۳. معرفی (تأمین شرایط و امکانات برای رشد جسمانی و روانی فرزندان، کمک به خودآگاهی، تقویت روابط بین فردی و ایجاد فرصت‌های تعاملی برای رشد همه جانبه فرزندان)، بعنوان مصادیق رشد محوری در اعمال سبک فرزندپروری قرآنی. ۴. ارائه توصیه‌های دهگانه مربوط به مؤلفه رشد محوری باستناد آیات قرآن. ۵. ارائه تکالیف: در جلسه آینده اثرات آموزش خودآگاهی به فرزندان را گزارش نمایید.
نهم	در این جلسه: ۱. مرور مطالب جلسه قبل. ۲. معرفی و آموزش مؤلفه «دانش محوری». ۳. معرفی (ارتباط منطقی با فرزندان، ایجاد فرصت برای تشکر، حل‌مسأله، نه گفتن به امور غیرمنطقی، پرهیز از تقلید کورکورانه و تجربه‌آموزی برای فرزندان)، بعنوان مصادیق دانش محوری در اعمال سبک فرزندپروری قرآنی. ۴. ارائه توصیه‌های ششگانه مربوط به مؤلفه دانش محوری باستناد آیات قرآن. ۵. ارائه تکالیف: در جلسه آینده اثرات حل یک مسأله را در کلاس به اشتراک بگذارید.
دهم	در این جلسه: ۱. مرور مطالب جلسه قبل. ۲. معرفی و آموزش مؤلفه «امیدواری». ۳. معرفی (آگاهی دادن، امیدوار کردن فرزندان به رشد و تکامل خود، تشویق رفتارهای خوشایند فرزندان، آگاه‌نشدن فرزندان از نتایج رفتار ناخوشایندشان و دادن فرصت برای جبران، پایبندی عملی به رحمت الهی، ایجاد فرصت برای تجربه‌آموزی، استفاده از دعا و نیایش) بعنوان مصادیق امیدواری در اعمال

سبک فرزندپروری قرآنی. ۴. ارائه توصیه‌های هفتگانه مربوط به مؤلفه امیدواری باستناد آیات قرآن. ۵. ارائه تکالیف: در جلسه آینده، نمونه‌ای از نقش امیدواری در اصلاح رفتار فرزندان را به کلاس گزارش نمایید.

در این جلسه: ۱. مرور مطالب جلسه قبل. ۲. معرفی و آموزش مؤلفه «عمل‌گرایی». ۳. معرفی (هماهنگی گفتار و رفتار در روابط، استفاده از امر به معروف، نهی از منکر، تشویق، تنبیه و پرهیز از تبعیض، ملامت و سرزنش فرزندان، تقویت رفتارهای مثبت فرزندان، آگاهانیدن فرزندان به نتیجه اعمال‌شان، الگوی مناسب بودن و ایجاد فرصت برای ایفای نقش الگویی)، بعنوان مصادیق عمل‌گرایی والدین در اعمال سبک فرزندپروری قرآنی. ۴. ارائه توصیه‌های پنجگانه مربوط به مؤلفه عمل‌گرایی باستناد آیات قرآن. ۵. ارائه تکالیف: اثرات بکارگیری اصل عدالت همراه با حُسن خُلق و گشاده‌رویی و ایفای نقش الگویی را در جلسه آینده به کلاس انتقال دهید.

یازدهم

در این جلسه: ۱. بررسی تکالیف ارائه شده و مرور اجمالی مؤلفه‌های دهگانه فرزندپروری بصورت تعاملی. ۲. دریافت بازخورد دوازدهم تغییرات رفتاری. ۳. جمع بندی با مشارکت والدین. ۴. تأکید بر تداوم استفاده از محتوای آموزشی و انتقال تجارب خود به دیگران. ۵. تقدیر از همراهی و تعامل والدین. ۶. اعلام لینک پاسخ به پرسشنامه‌های بارگذاری (پس آزمون).

#### یافته‌ها

میانگین و انحراف استاندارد نمرات متغیرهای پژوهش در گروه‌های مورد و شاهد به تفکیک مراحل آزمون در جدول ۲- آورده شد. همانطور که مشاهده می‌شود، بین میانگین نمرات خودآگاهی دانش‌آموزان گروه مورد در پس آزمون نسبت به پیش آزمون تفاوت وجود دارد.

پس از گردآوری داده‌های حاصل از دو مرحله اجرای پرسشنامه، برای تجزیه و تحلیل آماری اطلاعات؛ در بخش توصیفی، از جداول توزیع فراوانی و در بخش تحلیلی، از نرم افزار SPSS v.22، آزمون آنکوا (ANCOVA) تک متغیره با پیش فرض همگنی واریانس‌ها، آزمون لوین و آزمون F برای بررسی همگنی شیب رگرسیونی استفاده شد.

جدول ۲. توصیف آماری متغیرهای پژوهش مربوط به دانش‌آموزان

متغیر	گروه	فراوانی	پیش آزمون		پس آزمون	
			میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد
خودآگاهی	مورد	۵۰	۵۹/۲۶۰	۸/۸۸۸	۶۹/۳۸	۵/۳۲۶
	شاهد	۵۰	۶۰/۴۶۰	۷/۶۵۹	۶۰/۹۴	۶/۱۷۲

جدول ۳. توزیع فراوانی (والدین) آزمودنی‌ها از لحاظ جمعیت شناختی (سن و مدرک تحصیلی)

گروه	سن (سال)						مدرک تحصیلی					
	کمتر از ۳۵	۳۵ تا ۴۵	بالتر از ۴۵	مجموع	زیر دیپلم	دیپلم	فوق دیپلم	لیسانس	فوق لیسانس	دکتری	مجموع	
فراوانی	۸	۲۴	۱۸	۵۰	۲	۱۰	۴	۲۴	۸	۲	۵۰	
درصد	۱۶	۴۸	۳۶	۱۰۰	۴	۲۰	۸	۴۸	۱۶	۴	۱۰۰	
فراوانی	۱۱	۲۲	۱۷	۵۰	۴	۹	۷	۲۰	۹	۱	۵۰	
درصد	۲۲	۴۴	۳۴	۱۰۰	۸	۱۸	۱۴	۴۰	۱۸	۲	۱۰۰	

۴ نفر معادل ۸ درصد، تحصیلات فوق‌دیپلم، ۲۴ نفر معادل ۴۸ درصد، تحصیلات لیسانس، ۸ نفر معادل ۱۶ درصد، تحصیلات فوق‌لیسانس و ۲ نفر معادل ۴ درصد، تحصیلات دکتری داشتند. در گروه شاهد نیز از مجموع ۵۰ نفر والدین، ۴ نفر معادل ۸ درصد، تحصیلات زیر دیپلم، ۹ نفر معادل ۱۸ درصد، تحصیلات دیپلم، ۷ نفر معادل ۱۴ درصد، تحصیلات فوق‌دیپلم، ۲۰ نفر معادل ۴۰ درصد، تحصیلات لیسانس، ۹ نفر معادل ۱۸ درصد، تحصیلات فوق‌لیسانس و یک نفر معادل ۲ درصد با تحصیلات دکتری داشتند.

بر اساس داده‌های جدول ۳-، از مجموع ۵۰ نفر والدین آزمودنی‌ها، در گروه مورد، ۸ نفر معادل ۱۶ درصد، سنی کمتر از ۳۵ سال، ۲۴ نفر معادل ۴۸ درصد، سنی بین ۳۵ تا ۴۵ سال و ۱۸ نفر معادل ۳۶ درصد، سنی بیشتر از ۴۵ سال داشتند. در گروه شاهد نیز از مجموع ۵۰ نفر والدین، ۱۱ نفر معادل ۲۲ درصد، سنی کمتر از ۳۵ سال، ۲۲ نفر معادل ۴۴ درصد، سنی بین ۳۵ تا ۴۵ سال و ۱۷ نفر معادل ۳۴ درصد، سنی بالاتر از ۴۵ سال داشتند. بلحاظ مدرک تحصیلی از مجموع ۵۰ نفر والدین در گروه مورد، ۲ نفر معادل ۴ درصد، تحصیلات کمتر از دیپلم، ۱۰ نفر معادل ۲۰ درصد، تحصیلات دیپلم،

نتایج آزمون لوین به منظور ارزیابی پیش فرض تساوی واریانس‌های نمرات متغیر مورد مطالعه در گروه مورد و شاهد، در جدول-۴ آمده است. با توجه به معنادار نبودن مقدار آزمون لوین، فرضیه صفر تأیید شده و می‌توان نتیجه گرفت که پیش فرض همگنی واریانس نمرات در گروه‌ها تأیید می‌شود.

برای آزمون فرضیه پژوهش از آزمون تحلیل کواریانس (ANCOVA) استفاده شد. به منظور اجرای تحلیل کواریانس، ابتدا پیش‌فرض‌های آن از جمله همگنی شیب خط رگرسیون و تساوی واریانس‌ها بررسی شدند تا در صورت مناسب بودن، به اجرای تحلیل کواریانس پرداخت.

جدول ۴. نتایج آزمون لوین مبنی بر پیش‌فرض تساوی واریانس‌ها

متغیر	ضریب F	درجه آزادی ۱	درجه آزادی ۲	سطح معناداری
خودآگاهی	۰/۷۱۹	۱	۹۸	۰/۳۹۹

جدول-۵. خلاصه نتایج تحلیل کواریانس مداخله آموزشی سبک فرزندپروری از دیدگاه قرآن کریم بر خودآگاهی دانش‌آموزان در مرحله پس‌آزمون

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	ضریب F	سطح معناداری	میزان اثر	توان آزمون
پیش‌آزمون	۶۴/۱۸۰	۱	۶۴/۱۸۰	۱/۹۵۰	۰/۱۶۶	۰/۰۲۰	۰/۲۸۲
گروه	۱۸۲۳/۱۳۷	۱	۱۸۲۳/۱۳	۵۵/۳۹۵	۰/۰۰۰	۰/۳۶۳	۱
خطا	۳۱۹۲/۴۲۰	۹۷	۳۲/۹۱۲	-	-	-	-
کل	۴۲۹۶۲۰/۰	۱۰۰	-	-	-	-	-

اخلاق قرآنی تربیت می‌نمایند. همچنین با در نظر گرفتن شاخص‌های (برخورد کریمانه، احترام به رأی فرزند و عفو و چشم‌پوشی از خطای او)، می‌توانند، مؤلفه تکریم و احترام را متحقق سازند و با در نظر داشتن شاخص‌های (پند و اندرز دادن، توجه به آرامش روانی و رسیدن به اطمینان قلبی فرزند)، از مؤلفه خیرخواهی بهره‌مند می‌شوند. والدین با بهره‌مندی از (صبر، شکیبایی و باحوصله بودن)، از مؤلفه سعه صدر استفاده و فرزندانی صبور تربیت می‌نمایند و زمینه‌های رسیدن به کمال فرزندان خود را با بکارگیری شاخص‌های (توجه به رشد همه جانبه و تزکیه و پرورش فرزند) از مؤلفه رشد محوری، فراهم می‌آورند. والدین با (برخورد آگاهانه با فرزند)، ایجاد فرصت برای جبران و اصلاح فرزند، ایجاد و تقویت روحیه مثبت‌نگری، امیدوار بودن به رحمت الهی و رهایی از ترس، نگرانی و حُزن) و (ارائه نقش الگویی مطلوب برای فرزند) بترتیب از مؤلفه دانش محوری، امیدواری و عمل‌گرایی بعنوان مؤلفه‌های مهم دیگر الگوی فرزندپروری قرآنی، بهره گرفته و از این طریق باعث ارتقای خودآگاهی فرزندان خود می‌شوند.

همچنین نتیجه پژوهش حاضر با نتایج پژوهش‌های زیر همسو می‌باشد: مهناز پوستین‌دوز و ثوقی و فریده هاشمیان نژاد نشان دادند؛ بین سبک‌های فرزندپروری با ابعاد خودآگاهی رابطه معنادار وجود دارد. حامد جعفری ولدانی و مجید زارعی شمس‌آبادی نشان دادند خودآگاهی به میزان معناداری بر کاهش علائم اختلالات روانی و تأمین سلامت روان مؤثر است. امیرحسین بانکی‌پور فرد و حوریه و حوریه ربانی اصفهانی نشان دادند در فرزند پروری اسلامی: تقاضا و پاسخ‌دهی بر محور تعادل است. روش مسؤلانه مد نظر می‌باشد. رفتارها و تعامل والدین فرزندان بر ضوابط شرعی مبتنی است. هدف اساسی، رسیدن به کرامت و قرب الهی و آراسته شدن به صفات الهی است. طیبه فاطمی‌نیک، فاطمه فاطمی‌نیک و صفا صفایی‌مقدم به

با توجه به داده‌های جدول-۵، چون مقدار F در سطح  $\alpha=0/05$  معنادار است ( $F_{(1,98)}=55/395$  و  $P=0/000$  و  $\eta^2=0/363$ )، از این رو می‌توان نتیجه گرفت که برنامه آموزشی الگوی فرزندپروری بر اساس قرآن در خودآگاهی دانش‌آموزان تأثیر دارد و مقدار  $\eta^2$  نشان می‌دهد که تأثیر این برنامه در خودآگاهی دانش‌آموزان  $36/3\%$  می‌باشد. با توجه به اینکه میانگین نمرات گروه مورد در مقایسه با گروه شاهد در مرحله پس‌آزمون افزایش داشته (جدول-۲)، بنابراین تأثیرگذاری مداخله آموزشی با  $95\%$  اطمینان تأیید می‌گردد.

### نتیجه گیری

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که برنامه آموزشی الگوی فرزندپروری قرآنی، با اطمینان  $95\%$  باعث افزایش خودآگاهی دانش‌آموزان شد. بر این اساس، والدین با در نظر گرفتن شاخص‌های (اهمیت دادن به فرزند، توجه به میانه‌روی، توجه به امنیت، امور معنوی، احساس مسولیت، مراقبت همه‌جانبه و پرورش خود مراقبتی فرزند، آگاه ساختن آن‌ها به نتیجه اعمال ناخوشایندشان، یادآوری جهت درست زیستن، استفاده از تجارب دیگران و ایجاد فرصت برای تجربه‌آموزی فرزند)، باعث تربیت فرزندانی وظیفه شناس و مسؤلیت‌پذیر، می‌شوند. والدین با نگاه مسؤلانه و در نظر گرفتن شاخص‌های (جگرگوشه دانستن فرزند، برخورد توأم با محبت، فرزند را مایه آرامش دانستن، توجه به آرامش، نرم‌خویی و مدارا، تشویق و ایجاد انگیزه، ارتباط کلامی مطلوب، گشاده‌رویی و خوش رفتاری)، از مؤلفه محبت در فرزندپروری قرآنی، بهره گرفته و با در نظر داشتن شاخص‌های (توجه به تواضع و نهی از فخر فروشی، مدیریت خشم و برخورد توأم با عدالت) از مؤلفه اخلاق محوری در فرزندپروری قرآنی بهره گرفته و فرزندانی متخلق به

نمونه‌ها صورت نگرفت. بنابراین یکی از محدودیت‌های این مطالعه، عدم مقایسه اثرات سبک فرزندپروری طراحی شده بر اساس جنسیت دانش‌آموزان، سطح سواد خانواده‌ها و موارد دموگرافیک بود. بر همین اساس پیشنهاد می‌گردد؛ اجرای مطالعات مشابه در سنین و پایه‌های تحصیلی مختلف، با حجم نمونه بزرگتر و با حضور گروه کنترل ضمن بررسی نقش متغیرهای مداخله‌گر، صورت پذیرد. از دیگر محدودیت‌های این پژوهش، عدم دسترسی حضوری به افراد مورد مطالعه و مجازی بودن محیط آموزش به دلیل رعایت پروتکل‌های بهداشتی در زمان شیوع کرونا، بود. این عدم دسترسی، ریسک عدم انتقال صحیح آموزش را محتمل می‌سازد. همچنین محدودیت‌هایی مانند عدم دسترسی به اینترنت پایدار نیز سبب می‌شد تا از میزان همکاری فعال افراد کاهش یابد. بر این اساس پیشنهاد می‌گردد؛ مطالعاتی بصورت حضوری با آموزش مستقیم و ارزیابی دقیق نمونه‌ها، انجام شود. همچنین با توجه به تأثیر این مداخله بر متغیر خودآگاهی، اجرای مطالعاتی با هدف بررسی تأثیر این مدل بر متغیرهایی نظیر: سلامت روان، نگرش معنوی، حل مسأله، مدیریت عواطف در گروه‌های سنی مختلف توصیه می‌گردد.

تشکر و قدردانی

بدینوسیله از صاحب‌نظران و افرادی که در اجرای این پژوهش مشارکت داشتند، تشکر و قدردانی می‌نمایم.

## References

1. Fatemirad, Mohammad Hassan, Taheri, Nastern and Bani Hassan, Mohammad. (2015). Self-knowledge and self-awareness. (First Edition). Tehran: Vania.
2. Ahadi, Hassan and Bani Jamali, Shokoh al-Sadat. (2017). Developmental psychology (fundamental concepts in child psychology). (Sixth edition). Tehran: Bakshaish.
3. Rifat Panah, Medina and Saif, Diba. (2013). Predicting dimensions of self-awareness based on personality traits of gifted students. Evolutionary psychology and Iranian psychologists. 10 (40).
4. Qahari, Shahrabano. (2018). From self-awareness to self-knowledge. Tehran: Psychology and Art.

<sup>۵</sup>. Abid Ghafoor Chaudhry

<sup>۶</sup>. Erum Abid Awan

<sup>۷</sup>. Bushra Tariq

این نتیجه دست یافتند معیار شیوه فرزندپروری، فطرت خود فرزند می‌باشد و والدین موظفند براساس آن برنامه‌ریزی تربیتی کنند. فریبرز باقری نشان داد؛ نحوه تربیت والدین از مهم‌ترین علل اثرگذار بر زندگی فرزند بوده و سبک فرزندپروری را با ابعاد چهارگانه هدایت، حمایت در کسب تجربه و عبرت، صمیمیت و مقبولیت معرفی نمود. اعظم پرچم، مریم فاتحی زاده و حمیده اللهیاری نشان دادند از میان روش‌های تربیتی نظریه بامریند، سبک فرزندپروری مقتدرانه نزدیک‌ترین روش به روش تربیتی مسئولانه در اسلام، و سبک‌های فرزندپروری آسان‌گیرانه و غفلت از کودک بعنوان سبک‌های ناسالم از نظر اسلام مطرح شده است و سبک فرزندپروری مسئولانه مبتنی بر آیات و روایات بهترین روش فرزندپروری است. ستاره اکبری و نادره اکبریور نشان دادند؛ در متون اسلامی فرزندپروری فعالیتی پیچیده شامل رفتارها، زمینه‌سازی‌ها، آموزش‌ها تعامل‌ها و روش‌هایی است که بطور مجزا و تعامل با یکدیگر بر رشد شناختی، معنوی، عاطفی، رفتاری، در ابعاد فردی و اجتماعی تأثیر می‌گذارد. از دیدگاه اسلامی مسئولیت فرزندپروری در اصل به عهده پدر و مادر است. عهده تقوی جورابچی نشان داد؛ از میان شیوه‌های سه‌گانه فرزندپروری، "شیوه فرزندپروری اقتدار منطقی" که متداول‌تر نیز می‌باشد، می‌تواند بطور معناداری تغییرات هوش هیجانی (خودآگاهی به عنوان یکی از مؤلفه‌های چهارگانه هوش هیجانی) فرزندان را تبیین نماید. آکیناوا اولوتپه<sup>۱</sup>، آکپونه بده<sup>۲</sup> و اولاجیده اولوفونمیلایو<sup>۳</sup> نشان دادند؛ سبک فرزندپروری اقتدارگرایانه والدین بطور قابل توجهی سلامت روان و هوش هیجانی کودکان مورد مطالعه را پیش بینی می‌کند. آزاده موسوی و رومایا جوهری نشان دادند؛ محیط اجتماعی، شرایط فرهنگی، مذهبی و اقتصادی به طور معناداری، هوش هیجانی را پیش بینی می‌کند. علی الایمات، مجدی عدحیثات و هشام العمیان (۱۸) نشان دادند؛ رابطه مثبت و معناداری بین سبک فرزندپروری دموکراتیک و هوش هیجانی در تمامی حوزه‌های آن وجود داشته و والدین را به توجه ویژه به سبک‌های فرزندپروری مناسب توصیه نمودند. چریس سرگین و جین فلورا نشان دادند؛ مراقبت و نگرانی والدین با درجه‌ای از خواسته‌های والدین از کودکان، برای رشد هوش هیجانی و اجتماعی آنان لازم است. فرزانه بی بی<sup>۴</sup>، عابید غفور چودی<sup>۵</sup>، اروم عابید اعوان<sup>۶</sup> و بوشرا طارق<sup>۷</sup> (۱۱) نشان دادند؛ شیوه فرزندپروری مقتدرانه عامل مهمی در رشد روانی اجتماعی کودکان و نوجوانان است و تأثیر زیادی بر حیات زندگی کودکان دارد. این پژوهش‌ها ضمن هماهنگی با مؤلفه‌های فرزندپروری قرآنی، مبین تحقق خودآگاهی فرزندان با بکارگیری این الگو از سوی والدین است.

این پژوهش با محدودیت‌هایی هم مواجه بوده است. در این مطالعه برای ساختگی نشدن محیط پژوهش، شباهت بیشتر آن به جامعه و حفظ امکان تعمیم پذیری نتایج، تلاش چندانی جهت همسان‌سازی

<sup>۱</sup>. Olutope, A. E.

<sup>۲</sup>. Bede, A.

<sup>۳</sup>. Olufunmilayo, O.

<sup>۴</sup>. Farzana Bibi

14. Bankipour Fard, Amir Hossein and Rabbani Esfahani, Hourieh. (2014). A comparative study of education and parenting from the perspective of psychology and Islam. *Akhlaq magazine*, 1 (5).
15. Mousavi, A., & Juhari, R. (2019). Systematic review of parenting style and children's emotional intelligence: Recent updates on western and non-western families. *Malaysian J Med Heal Sci*, 15, 147-52.
16. Parham, Azam, Fatehizadeh, Maryam and Elhiari, Hamida. (2011). Comparison of Bamrind's parenting styles with Islamic parenting styles. *Research Quarterly on Islamic Education Issues*, 20(14). P. P. 138-115.
17. Sadeghkhan, Asadullah; Aliakbari Dehkordi, Mahnaz and Kakujoybari, Ali Asghar. (2011). Comparison of parenting practices of mothers of seven- to nine-year-old elementary school boys with stubbornness-disobedience disorder and normal in Ilam city. *Quarterly Journal of Psychology of Exceptional People*. 6 (2).
18. Al-Elaimat, A., Adheisat, M., & Alomyan, H. (2020). The relationship between parenting styles and emotional intelligence of kindergarten children. *Early Child Development and Care*, 190(4), 478-488.
19. Hosseini, Mahsanam, Zarei, Marzieh, Zarei, Zarifeh. (1400). The role of the family in education. *Quarterly journal of psychological studies and educational sciences*. No. 65. p. p. 316-303.
20. Zare, Fatemeh, Bakshipour, Babollah and Ramzan Hassanzadeh. (2013). Parenting style and mental health in Iranian teenagers.
21. Taqvi Jorabchi, Ahadiyeh. (1388). The relationship between parenting methods and emotional intelligence and creativity. Master's thesis in psychology, Tarbiat Modares University.
5. Segrin, C., & Flora, J. (2019). Fostering social and emotional intelligence: What are the best current strategies in parenting? *Social and Personality Psychology Compass*, 13(3), e12439.
6. Bagheri, Fariborz. (2012). The parent-child relationship model, the theoretical model of parenting based on Islamic ontology and anthropology. *Educational Sciences from the perspective of Islam*, 1(1), pp. 5-39.
7. Madras, Farhad. (2014). *Transformation in life*. (First Edition). Tehran: Kian Pars
8. Fateminik, Tayyaba; Fateminik, Fatemeh and Safai Moghadam, Safa. (2014). Child rearing methods in Islam, *International Conference on Psychology and Culture of Life*, Turkey, Istanbul.
9. Makarem Shirazi, Nasser and a group of writers. (2017). *Example interpretation*. (42nd edition). Tehran: Dar al-Ketub al-Islamiya Publishing House.
10. Poustindoz Voshoghi, Mahnaz and Hashemian Nejad, Farideh. (2015). Examining the relationship between parenting styles and self-awareness and emotion management in Mashhad secondary school girls, the 4th National Counseling and Mental Health Conference, Qochan.
11. Bibi, F., Chaudhry, A. G., Awan, E. A., & Tariq, B. (2013). Contribution of parenting style in life domain of children. *IOSR Journal of humanities and social sciences (IOSR-JHSS)*, 12(2), 91-95.
12. Sadeghi, Mansoureh Elsadat; Mazaheri, Ali. (1386). The quality of parent-child relationship is a prerequisite for children's religious education. *Family Research Quarterly*. 3 (9).
13. Akbari, star; Akbarpur, Nadera. (1390). A comparative study of parenting styles from the perspective of Islam and Western thinkers, the first scientific conference of Iranian students of educational sciences, Tehran.

22. Fenigstein, A., Scheier, M. F., & Buss, A. H. (1975). Public and private self-consciousness: Assessment and theory. *Journal of consulting and clinical psychology*, 43(4), 522.
23. Lotfian, Morteza and Saif, Diba. (1386). Investigating the effect of self-awareness on students' interpersonal relationship disorders, *Journal of Social and Human Sciences of Shiraz University*. 3 (26). pp. pp. 150-137.